

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У ЧЕХІЇ У ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Туряниця Вікторія Василівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Російсько-українська війна спричинила багато проблем для біженців на різний рівнях. У той же час вона виявила неготовність у країнах до їх масового напливу, а також у площинах міжнародного, європейського та національного законодавства щодо оперативного вирішення проблем у даних координатах на основі гуманітарного права.

До пріоритетних досліджень у цьому напрямі належить комплексний підхід вивчення стану та пошуку нових підходів до вдосконалення нормативно-правової бази як на міжнародному, та і національному рівнях. Вона має стати міцною і реальною платформою для забезпечення життєдіяльності людини, суспільства, держав, міжнародних інституцій різного роду, що унеможливить знищення людства, цивілізації, реалізуючи божевільні забаганки диктаторських режимів. Сьогоднішній неофашизм (путінський рашофашизм) потребує скрупульозного комплексного аналізу в усіх сферах і галузях, а також акцентуації на осмислення причинно-наслідкових зв'язків – виникненні та ходу війни, нелюдських наслідках, згубності імперій, диктаторських режимів та накреслення шляхів подальшого цивілізаційного розвитку людства.

Метою нашого дослідження постало завдання розкрити на фоні правових норм, соціально-побутових умов, моральних, психологічних та інших аспектів стан і правовий захист українських біженців у Чеській Республіці.

Чехія одна з перших держав уже у 2022 році на законодавчому рівні рішуче засудила війну РФ проти України. Сенат парламенту прийняв постанову, якою визнав масштабні дії російської армії геноцидом українського народу, порушення владою РФ міжнародних конвенцій та міжнародного гуманітарного права, спрямованих на дотримання прав людини, що підриває довіру до основ міжнародних інститутів, верховенства права.¹

Виходячи з даних позицій Сенат засудив військові злочини, вчинені РФ в Україні проти її населення, а також етнічно мотивовані злочини проти людства, а саме: масові страти людей, неповагу до загиблих, катування,

¹ USNESENÍ SENÁTU z 25. schůze, konané dne 11. května 2022.
URL:<https://www.senat.cz/hledani.php?q=O+podpo%C5%99e+Ukrajin%C4%9B+>

згвалтування, фізичне та психічне насильство, насильницька депортація українців (дітей, дорослих) у РФ. Усе це спричинило велику міграцію громадян України до країн близького та далекого зарубіжжя. Війна стала маркером і стимулом ще більшого єднання демократичного світу за загальнолюдські цінності та спільної боротьби проти неофашизму XXI століття, що несе загрозу цивілізаційному розвитку людства на засадах демократії та верховенства права.

Чехія стала однією з тих держав, котра прийняла найбільше українських біженців у перерахунку на кількість до свого населення, що становить 4,5%.² Вона видала майже пів мільйона віз тимчасового захисту біженців.³ Такі візи дали можливість українським біженцям користуватися системами охорони здоров'я і освіти. Вільного доступу до ринку праці та забезпечення їх житлом. Серед біженців переважна більшість жінок, дітей, та людей похилого віку. За даними агентства ООН у справах біженців 47% становили жінки і 33% діти.⁴

Уже з перших днів керівництво Чехії на всіх рівнях активно взялося за вирішення проблеми українських біженців. З цією метою вироблялася і впроваджувалася у практику відповідна система та механізми адаптації біженців до повноцінного життя у нових умовах. В цьому напрямі заслуговує уваги допомога волонтерів.

Весь комплекс робіт по наданню допомоги біженцям з України базувався на міжнародному гуманітарному праві та національному законодавстві Чехії, особливо на законі Lex Ukrajina.⁵

Проблем у біженців та влади країни було чимало. У першу чергу вирішувалася проблема забезпечення житлом біженців. За нею послідувала освітня, бо велика частина біженців була – школоповинні діти. Вони, не зважаючи на їх статус, відповідно національному законодавству Чехії, перебуваючи на її території, повинні відвідувати освітні заклади. Зазначимо, що не всі діти могли оформитися в школу, бо не вистачало місць. Більшість біженців шукали притулку у столиці та великих містах, що значно ускладнювало вирішення даної проблеми. Зважаючи на це була внесена до закону Lex Ukraine II поправка: керівники освітніх закладів отримали право самостійно створювати окремі класи для біженців.

У 2022–2023 навчальному році приступило до навчання в Чехії 60 тисяч біженців, із них в закладах середньої освіти було 2884. Більшість старшокласників навчалася у школах Праги (446 чол.), середньочеському (387) та південноморавському (338). Там, де не вистачало місць для учнів-біженців (пардубіцький край), виходом стала приватна ініціатива – були

² Life and employment of Ukrainian refugees in the Czech Republic in numbers: results of a sociological study URL:<https://www.avcr.cz/cs/o-nas/aktuality/Akademie-ved-CR-vyjadruje-podporu-Ukrajine/>

³ Ministerstvo zahraničních věcí České republiky/ Поточний архів

⁴ Війна в Україні становить безпосередню загрозу для дітей/ ЮНІСЕФ. URL:<https://www.unicef.org/ukraine/donate-now>

⁵ Zakon Lex Ukrajina.№ 66/2022 // Sbírka Zakonu CR

створені адаптаційні освітні групи. Станом на сьогодні учні з України навчаються в 580 чеських школах⁶.

У напрямі реалізації освітнього процесу виникали попутно інші проблеми: різні системи освіти в Україні та Чехії; невідповідність освітніх програм та відсутність їх синхронізації, хоча ми і увійшли в єдиний освітній простір Європейського Союзу; мовний бар'єр – не володіння чеською мовою як державною; низький рівень володіння англійською як мовою міжнародного спілкування та інші. Для вивчення чеської мови створювалися мовні курси державою та громадськими організаціями для всіх бажаючих. Для учнів шкіл відповідно до змін у законі Lex Ukrajina вони функціонували у школах кожного краю.

Влада вирішувала проблеми по їх виникненню. З метою кращої адаптації біженців на законодавчому рівні було введено в школах нову посаду – асистент вчителя, виділивши фінансову підтримку. Обіймати цю посаду можуть як чехи, так і українці, котрі володіють на достатньому рівні двома мовами.

Паралельно поставала і проблема працевлаштування біженців. Тут влада зіткнулася з питаннями трудової та сексуальної експлуатації біженців з боку деяких роботодавців. Вона вирішувалася за допомогою превентивних заходів. Уже на другий місяць перебування біженців у країні Державна інспекція активно зайнялася припиненням незаконного працевлаштування українських біженців та зловживання їх працею, юридичним статусом.

Законом Lex Ukraine влада Чехії щорічно продовжувала візи тимчасового захисту біженців. У зв'язку з тим, що більшість біженців працевлаштувалися, а значна частина виїхала з Чехії, в країні з 1 вересня 2024 року набувають чинності зміни до Lex Ukrajina VI щодо програми підтримки українців із тимчасовим захистом, зокрема, в плані обмеження надання безоплатного житла.

Комплексний аналітико-синтетичний аналіз проблеми в її розмаїтті дав можливість нам зробити не тільки обґрунтовані і переконливі висновки, а й виокремити наявні упущення та накреслити шляхи вирішення проблем в аналогічних ситуаціях.

⁶ MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY/ Поточний архів